

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2021 йил 10-сон

10.00.00

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PHILOLOGICAL SCIENCES

**ЧАРЛЬЗ ДИККЕНСНИНГ “ОЛИВЕР ТВИСТ” РОМАНИДА ЕТИМ БОЛАЛАР
ҲАЁТИНИНГ РЕАЛИСТИК БАДИИЙ ТАСВИРИ**

Сафарова Зилола Толибовна, ўқитувчи
Бухоро давлат университети

Аннотация: Мазкур мақолада Чарльз Диккенснинг “Оливер Твист” романида етим болалар турмуш тарзининг реалистик бадиий тасвири борасида фикр юритилади. Адибнинг ўзига хос услуби, ҳамда бошқа етимлик асарлари билан ўхшаш омиллар – мавзу, гоя, қаҳрамон, айниқса, етим образларидаги ўхшаш қирралар таҳлилга тортилади.

Калит сўзлар: Чарльз Диккенс, етим, етимлик, реалист, мавзу, гоя, қаҳрамон, инсон, жамият, роман.

**РЕАЛИСТИЧЕСКИЙ ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ ДЕТЕЙ-СИРОТ В
РОМАНЕ ЧАРЛЬЗА ДИККЕНСА "ОЛИВЕР ТВИСТ"**

Сафарова Зилола Толибовна, преподаватель
Бухарский государственный университет

Аннотация: Данная статья посвящена реалистичному художественному изображению жизни сирот в романе Чарльза Диккенса «Оливер Твист». Анализируется неповторимый стиль автора, а также факторы схожести с другими произведениями о сиротах – предмет, идея, главный герой, особенно сходства в образов сирот.

Ключевые слова: Чарльз Диккенс, сирота, сиротства, реалист, тема, идея, характер, человек, общество, роман.

**A REALISTIC ARTISTIC IMAGE OF THE LIFE OF ORPHAN CHILDREN IN THE NOVEL
BY CHARLES DICKENS "OLIVER TWIST"**

Safarova Zilola Tolibovna, teacher
Bukhara State University

Annotation: This article discusses the realistic artistic depiction of the lifestyle of orphans in Charles Dickens' novel "Oliver Twist". It provides the analysis of author's unique style, as well as similar factors with other works about orphans - the subject, the idea, the protagonist, especially the similarities in the orphan's images.

Key words: Charles Dickens, orphan, orphanhood, realist, theme, idea, character, human, society, novel.

Машхур адабий танқидчи В.Г. Белинский таъкидлаганидек, ҳар бир даврнинг ўз гоёси ва шунга мос ифодавий шакли мавжуд бўлади, яъни ҳар бир давр ўз мазмун ва шакл бирлигига эга [1]. Дастлаб халқ оғзаки ижодида тегишли эртақлар шаклида тараққий этган болалар адабиётида ҳам, кейинчалик капиталистик муносабатлар ривожланиб, ёзма адабиёт кучайиб борган сари реалистик услуб белгилари пайдо бўла

бошлади. Қиролича Виктория ҳукмронлиги даври адабиёти “Виктория асри” номи билан машҳур бўлиб, у Англия романчилигининг буюк даври сифатида тилга олинади. Чунки, аксарият асарлар кучли сюжетга эга, қаҳрамонларга бой, ҳажми анча кенг реалистик руҳда ёзилган романлардир. Бундай ижод намуналари ижтимоий-сиёсий ҳаётни борича тасвирлаш ҳамда жамиятнинг ўрта қатламига мансуб китобхонлар калбидан ўрин эгаллаш учун жуда қулай эди.

Инглиз танқидий реализмининг йирик намоёндаларидан бири Чарльз Диккенс қаҳрамони айнан болалар бўлган, мавзуси уларнинг ҳаёлотини ва орзу-умидлари асосига қурилган асарлари билан болалар адабиёти романчилиги таракқиётида кескин бурилиш ясади. Бу ўринда унинг “Девид Коперфильд”, “Катта умидлар”, “Оливер Твист” каби романларини айтиб ўтиш жоиз. Адабиётшунос олим Б. Ҳофман Диккенс ижодини таърифлар экан, ушбу жумлани келтиради: “Orphans and orphanhood is everywhere in Dickens. Oliver Twist, Little Nell, David Copperfield, Esther Summerson, Amy Dorrit, Pip and a host of other Dickens characters are all orphaned and their plight as orphans is a powerful emphasis in the novels that depict them” [2].

Ҳофманнинг бу фикридан кўриниб турибдики, Диккенс етим бола образини яратишга бир неча бор қўл урган ва аксарият ҳолларда унинг бу уринишлари муваффақиятли яқунланган. Зеро, Оливер Твист, Кичкина Нелл, Девид Коперфилд, Эстер Саммерсон, Эми Дорит, Пип ва бошқа Диккенснинг қаҳрамонлари барчаси етим болалар бўлиб ва адиб бу қаҳрамонларнинг етимликдаги мусибатлари ҳамда орзу-ўйлари тасвирига асарларда алоҳида эътибор қаратган. Шунини таъкидлаш жоизки, Чарльз Диккенс, асосан, Лондон кўчаларида тез-тез учратиш мумкин бўлган товламачилик, юлчилик, ўғрилиқ, айёрлик ва фирибгарлик каби иллатлар орқали зўравонларнинг ожизлар устидан, айниқса, қаровсиз, уйсиз, етим болалар устидан ҳукм ўтказишга интилишларини, адолатсизлик ва тенгсизликнинг оқибатларини, қашшоқ халқнинг оғир мусибатларини, бир сўз билан айтганда, ўша даврдаги реал ҳолатни ўзида чуқур бадий акс эттирган асарлари орқали ёритиб беришни мақсад қилган ижодкордир. Ушбу мақола Диккенснинг “Оливер Твист” романида етим болалар турмуш тарзининг реалистик бадий тасвирини таҳлил қилишга бағишланади. Бошқа асарлари учун танланган қаҳрамонлардан фарқли ўларок, Оливер образи орқали адиб анча кичик ёшдаги бола ва унинг изтироблари, ўй-хаёллари, ҳамда орзу-умидларини ёритишга ҳаракат қилган.

“Оливер Твист”(1837) ёзувчининг 25 ёшида ёзган иккинчи романи бўлиб, унга муваффақият олиб келган шов-шувли асар бўлди. Бу асар ҳақида Диккенснинг ўзи шундай деган эди: “Назаримда, жинсий тўданинг ҳақиқий аъзоларини тасвирлаш, уларни барча хунуқликлари, жирканчликлари билан ифодалаш, уларнинг тубан, қашшоқ ҳаётини аслича кўрсатиш - доимий ҳийла-найранг қилишлари, хавотирга тўла энг ифлос йўллар бўйлаб юришлари, ва қаерга қарашмасин, ўзларини ҳаминша кўрқинчли дор таъқибда кўришлари - буларнинг барини тасвирлаш – менимча, бажарилиши зарур бўлган ва жамият учун хизмат қиладиган нарсани англатади. Ва мен бунини бор кучим билан қилдим”. Ҳақиқатдан ҳам, адиб Лондон кўчалари аҳолисини, кўча дайдиларини ва товламачиларининг кўринишларини шундай бир мохирлик билан тасвирлаганки, китобхон гўё уларни ўз кўзи билан кўргандек бўлади. Масалан, ўғри тўда аъзоси Ненсининг қуйидаги сўзлари фикримизнинг тасдиғи бўла олади: “It is my living;

and the cold, wet, dirty streets are my home; and you are the wretch that drove me to them long ago, and that will keep me there day and night, day and night, till I die! [3,172]"

Асар воқеалари марказида Лондон "Workhouse" (Меҳнат уй)ларидан бирида дунёга келган етим бола Оливер Твист образи туради. Ҳақиқатда Лондонда бундай "Меҳнат уй"ларини кўплаб учратиш мумкин эди. Камбағал кишилар, ота-онасиз болалар, эридан ажрашган аёллар, яқинини йўқотган қариялар, бир сўз билан айтганда, ожиз ва чорасиз кишилар билан лиқ тўлган бу масканларда аҳвол аянчли эди. Уларга ажратилган таъминот жуда оз, у ерда истиқомат қилувчилар мунтазам оқликда кун кечирар, болалар 4-5 ёшидан бошлаб ишлашга мажбур қилинар, уларнинг кўпчилиги, айниқса, Оливер сингари етим қолган болалар қул қилиб сотиларди. Масалан, мўри тозалаш, кўмир конларида арава тортиш каби хавfli ва ифлос ишлар "Меҳнат уй"лардан сотиб олинган ёшгина етим болалар зиммасига юклатилган. Ҳеч қандай маошсиз, оғир шароитларда ишлашга мажбур қилинган ночор болалар аксарият ҳолларда қочиб кетишар, натижада улар совуқ ва оқликдан нобуд бўлишар ёки Лондон кўчаларидаги жиноий ҳаётга қўшилиб кетишарди.

Асар муқаддимасида келтирилган муаллифнинг кўйидаги фикрлари ҳам бу воқеаларнинг қанчалик реал ҳаётдан олинганлигига яққол далилдир: "Once upon a time it was held to be a coarse and shocking circumstances, that some of the characters in these pages are chosen from the most criminal and degraded of London's population" [3,23].

Ижтимоий ҳаётнинг бундай иллатлари ёрқин мисоллар билан очиб берилишида Диккенснинг болаликда кўрган - кечирганлари ҳам туртки бўлган. Чунки, отаси қарзга боғиб қамоққа тушганида, 12 ёшли Чарльз Диккенс оиласини таъминлаш мақсадида турли-туман юмушларни бажаришга мажбур бўлади. "Виктория асри" Лондон кўчаларидаги ўғрилиқ, товламачилиқ, порахўрлик, киссовурлик каби жиноий ҳаётнинг қийинчиликларини ўз кўзи билан кўрган бўлажак ёзувчи болалик кечинмаларини қаламга олган, десак адашмаймиз. Айнан мана шу юқорида санаб ўтилган барча ҳолатлар билан асар қаҳрамони 9 ёшли Оливер Твист ҳам юзма-юз келганлигининг гувоҳи бўлиш мумкин. Инглиз адабиётшуноси Лаура Пигерс фикрича, "Виктория даври" ёзувчилари етим қаҳрамонлар образини яратишда бир қанча умумий муштараклик кўзга ташланади:

- ўтмиши сирли ташландиқ бола;
- жиноятга тортилган етим;
- саёхатта чиққан одамлар билан алоқадорлик ва бошқалар.

Шу ўринда таҳлилга тортилган "Оливер Твист" романида ҳам санаб ўтилган хусусиятларнинг белгилари мавжудлиги кузатилади:

- а) никоҳсиз тутилган, отаси қимлиги номаълум, онаси фарзандини дунёга келтираётган оламдан ўтган, ҳеч кими йўқ боланинг бош қаҳрамон сифатида танлангани;
- б) қаҳрамоннинг хўрлик ва зулмларга чидалмай, шогирдликка берилган гўрковнинг уйдан қочиб кетиши, ҳамда кўчада оч-наҳор ёлғиз қолган боланинг жиноятчилар тўдаси қўлига тушиб қолиши.
- в) бош қаҳрамонга ёрдам қўлини чўзган, жиноятчилар орасидаги кўнгли очик образ (Оливернинг тирик қолишида ва ўтмиши билан боғлиқ жумбоқнинг ечилишида ҳисса қўшган ўғри қиз – Ненси);

"I won't stand by and see it done, Fagin," cried the girl. "You've got the boy, and what more would you have? Let him be—let him be, or I shall put that mark on some of you, that will bring me to the gallows before my time... [3,170]"

Ненсининг ушбу сўзлари унинг нақадар жасур ва бағрикенг эканлигини исботлайди. Бир бегуноҳ гўдакни ҳимоя қилиш учун ўз ҳаётини хатарга қўйиб, тап тортмай тўдабошига қарши чиқади.

г) қаҳрамон ўзининг фойдали инсон бўла олишини исботлашга уриниши;

Oliver, delighted to be of use, brought down the books under his arm in a great bustle, and waited, cap in hand, to hear what message he was to take [3,152].

Бу ерда муаллиф Оливер ниҳоят ўзига ишонч билдирилганидан ғоят бахтиёр бўлиб, мамнулик билан кўрсатма беришларини муштоқ бўлиб кутаётганини тасвирлайди. Илгарилари одам ўрнида кўрилмаган, ҳамisha турткиланиб келган Оливернинг қувончдан тўлиб-тошаётганини ҳис қилиш қийин эмас.

д) бахтли яқун (қаҳрамоннинг асар сўнигида холаси билан топишиши ҳамда бойликка эришиши) ва бошқалар.

Mr. Brownlow adopted Oliver as his own son, and removing with him and the old housekeeper to within a mile of the parsonage house, where his dear friends resided, gratified the only remaining wish of Oliver's warm and earnest heart, and thus linked together a little society, whose condition approached as nearly to one of perfect happiness as can ever be known in this changing world [3,534].

Гувоҳи бўлганимиздек, ўша даврда болалар учун яратилган кўплаб асарлар сингари Оливер Твист ҳам ёвузликнинг енгилиши ва эзгуликнинг ёрукликка эришиши билан яқунланади.

Дарҳақиқат, Оливер прототиби фақат биргина қаҳрамоннинг ҳаёти, қийинчиликлари, изтироблари эмас, балки минглаб ночор болаларнинг кечинмаларини ҳаётий фожеа сифатида акс эттирган образ эди. Оливернинг очлик ва ёлғизлик изтироблари муаллиф баёни орқали шундай тасвирланади:

"...Mrs. Mann gave him a thousand embraces, and, what Oliver wanted a great deal more, a piece of bread and butter, lest he should seem too hungry when he got to the workhouse.... [3, 37]."

Кўриниб турибдики, Диккенс содда, оддий сўзлар ёрдамида улкан муаммоларга, уларнинг қанчалик чуқур идиз отганигига ишора қилган. Оливер сингари тақдир ҳукмига ташлаб қўйилган қанчадан – қанча болаларнинг қорни тўйиб овқат емаслиги, улар учун бир бўлак нон нақадар азиз эканлиги содда бола тилидан айтилган биргина жумла воситасида ифодаланган. Очлик азоби устун келган ёш Оливер тақиқланган бўлишига қарамай, ўзида куч топиб қўшимча овқат сўрашга журъат қилади:

...Child as he was, he was desperate with hunger and reckless with misery. He rose from the table, and advancing basin and spoon in hand, to the master, said, somewhat alarmed at his own temerity – "Please, sir, I want some more" [3,42].

Айтиш жоизки, бегуноҳ болакайнинг бундай изтироблари инсон қалбини ларзага солиб, гам-алам гирдобига гарқ қила олганидек, баъзи ўринларда муаллиф томонидан қўлланилган енги юморнинг содда қаҳрамон ўй-хаёллари орқали ифодаланиши беихтиёр юзимизда кулгу нишонларини намоён қилади. Маълумки, жамиятдаги жиддий масалаларни очиб беришда юмористик ва фожиавий сахналардан ўринли фойдаланиш улкан истеъдодни талаб қилади. Оливернинг қанчалик пок ва самимий қалб

эгаси эканлигини муаллиф оддий усул билан, ҳеч қандай жимжимадор таърифларсиз кўрсатиб беради. Ўғрилиқда гумон қилиниб, қўлга олинганида Жаноб Браунлоу унга ишониб уйига олиб келади. Сўнг атрофдагиларга Оливернинг ёмон бола эмаслигини исботлаш мақсадида, унга бир нечта қиммат китоб ва пул бериб, китоб соғувчининг дўконига бориб келишни айтади. Бу ўзини оқлаб олиши учун Оливерга берилган бир имкон, шу билан бирга, бир синов ҳам эди. Бахтга қарши, фойдали иш қилиш илинжида хурсанд бўлиб кетаётган Оливерни йўлда ўғрилар тўдаси яна тутиб олади ва бола ўзининг эзгу ниятини амалга ошира олмай қолади. Шунда Оливер яна ўғрилар қўлида азият чекишини ўйлаб эмас, балки ўзига билдирилган ишончини оқлай олганини, Жаноб Браунлоунинг у ҳақида ногўғри фикрда қолиши мумкинлигини ўйлаб изтиробга тушади: "They belong to the old gentleman," said Oliver, wringing his hands, — "to the good kind old gentleman who took me into his house, and had me nursed when I was near dying of the fever. Oh, pray send them back; send him back the books and money. Keep me here all my life long ; but pray, pray send them back. He'll think I stole them;— the old lady, all of them what were so kind to me, will think I stole them. Oh, do have mercy upon me, and send them back! [3,168]"

Юқоридаги таҳлиллardan келиб чиқиб, шунини таъкидлаш жоизки, Диккенснинг болалик, омон қолиш ва машаққатли меҳнат мавзуларига бўлган муносабати унинг энг катта ютуқларидан бўлиб ҳисобланади. Диккенс услубига хос яна бир муҳим хусусият уларнинг деярли барчасида яхшиликнинг ёмонлик устидан ғалаба қозониши мумкинлиги каби бир қатор сабоқлар мавжуд. Буни унинг "Оливер Твист", "Катта умидлар", "Девид Копперфилд" каби асарларида кузатиш мумкин. Диккенс ўз кайдларида "Мен кичкина Оливер образи орқали ҳар қандай вазиятда омон қолиш ва охир- оқибат ғалаба қозониш тамойилини кўрсатишни хоҳлардим", деб айтган [6,343]. Ёзувчи ўзгаришларни амалга оширишдан манфаатдор эди ва бунга эришиш учун Оливернинг ҳаётий кечималаридан фойдаланди. Бир сўз билан айтганда, Оливернинг туғилишидан то Лондондаги давригача Диккенс ўзининг моҳирона изоҳлари ва истехзоли сўзлари билан жамиятнинг етим болаларга шавқатсиз муносабатини фожия қила олди. Мазкур асар кўплаб кишиларнинг етим ва ожиз болаларга бўлган муносабатлари ва қарашларида туб бурилиш ясади деб айтсак муболаға бўлмайди.

Адабиётлар:

1. Ahrorqulov A, Rahmonqulov A. (2012) Jahon bolalar adabiyoti namoyondalari. Farg'ona, B. 92
2. Hochman, Baruch and Ilja Watchs. (1999) Dickens: The Orphan Condition. Fairleigh Dickinson University Press, P. 225
3. Charles Dickens. (1955) Oliver Twist. M.: Foreign Languages Publishing House, P. 551
4. Чарльз Диккенс. Оливер Твистнинг бошидан кечирганлари. Русчадан Эркин Миробидов таржимаси. (1984) Тошкент Гафур Ғулوم номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Б. 302
5. Murdoch, Lydia. (2006) Imagined Orphans: Poor Families, Child Welfare, and Contested Citizenship in London. Australasian Journal of Victorian Studies. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, ISBN-13:978-8135-3722-1. P 56-57
6. Chlebek Diana. (2011). Dickens, Charles Oliver Twist (1837–1839). In: Jennifer McClinton-Temple (ed.), Encyclopedia of Themes in Literature. New York, NY: Fact On File. 341–344.

44	Муваффақиятларимиз деб очаси Маматов М. А	251
45	Оила инқирозининг асосий сабаблари ва кўринишлари: муаммо ва ечимлар Рахимова Р.	256
46	Давлат хизматларининг институционал хусусиятлари: ижтимоий- фалсафий таҳлил Сауров Р. Р	260
	10.00.00	
	ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ PHILOLOGICAL SCIENCES	
47	Чарльз диккенсининг “Оливер твист” романида етим болалар ҳаётининг реалистик бадиий тасвири Сафарова З.Т	265
48	У.спенсер соннетида шахс хусусиятининг гуллар билан ифодаланиши Жалилова З	270
49	О методических основах преподавания русского словообразования в классах с узбекским языком обучения Зиянин Е.О	274
50	Nutqimizda aforizmdan foydalanishning ahamiyati nimada? Akramov LI	281
51	Алпомиш” достонида қўлланган баъзи топонимларнинг лингвомаданий хусусиятлари Ашуров Д.А	287
52	Behbudiy publitsistikasining tili va uslubidagi o'ziga xoslik Masharipov M.M	291
53	Ўзбек тили ва рус тилларида “Яшил” концептининг чоғиштира тадқиқи Собирова Б.Б	296
54	Alpomish” dostoni leksikasidagi dialektal-etnografik xususiyatlar haqida Xaitov X, Xudoyberdiyeva H, Enazarov T.....	300
55	The problems of the medical terminology on english language. Shomurotova B.U	305
56	Жамол Камол достонларининг гоъвий мазмуни ва бадиий қурилиши Назарова Д	308
57	Ingliz, o'zbek va rus tillarida ecoterminlarning chog'ishtirma tadqiqida tanlash mezonlari Nigmatullina A. Sh	317
58	Особенности юмора в узбекской детской поэзии Кобилова А.А	321
59	Til tejankorligi masalasining tarixiy rivojlanishining tanqidiy tahlili Saidov X.Sh	327
60	Мультимедиа и академическое письмо Игамова Д.Н.	332